

JUHÁSZ FERENC HETVENÖT ÉVES

„AZ ÉPOSZI GONDOLKODÁS ÁLLATI SZENT
VIRÁGOS KERTJÉBEN”

(Juhász Ferenc)

B O R I I M R E

„Röpült irodalmunk tajtékpipás múltja . . .”

A hetvenöt éves költőt a *Halott feketerigó* című, 1983-ban írt, és 1985-ben megjelent nagy verses kódexében lapozva köszöntjük. A költői teljességgel az interpretáció részletességéről lemondva írjuk köszöntőnket, hiszen olyan jelentős, összefoglaló karakterű alkotásba pillantunk, amely a köszöntőt meghaladó méretű kifejezését igényli mindannak, amit Juhász Ferenc a magyar költészet elmúlt ötven esztendejében alkotásaival képviselt és kincsesládájába tett. Lélegzetelállító gazdagság ragyog ebben a költői ajándékban: teljességre törően a természeti, az „emberiségi” és költői Mindent írta abban a többezer hosszú sorban, amely a *Halott feketerigó* törzsszövege, ilyen módon a magyar költészet vitathatatlan megaverse. Elfér benne az Univerzum a csillagaival, Földünk a múltjával, a magyarság a maga történelmével és a biai szülőház picinyke konyhája a szenvedésekkel és az idilli pillanatokkal, a budai lakás menedék volta és zárt paradicsoma a költőnek és családjának: ott a költő Ádám mögött Évaként „ősidőkbe érő fény-ingű szőke angyal őrzi” – egyedülálló hősnője a XX. századi magyar lírának, e líra érzékenységének és érzékiségének. Ő az, akiben Juhász Ferenc diadalát is ünnepli a versekben, versrészletekben nemi idilleket élve meg, hiszen a *Szülészet könyve* volt „léttudásának” alapja.

Az ilyen biológiai és vele társult kozmikus indulatokat nyilvánvalóan a magyar költészet szelídebbre formált felfogása életről és versről nem

bírta el: az 1956-os *A tenyészet országa* versei már ezt jelezték, és 1983-ban, amikor a *Halott feketerigó* sorait róttá (s már az ezt megelőzők és az utána következő versek és verseskönyvek) a költőről alkotott felfogásának új meghatározását kellett megfogalmaznia. Visszanyúl az ógörög istenvilágba és azt mondja, hogy „Orfeusz vagyok! Világ, higgy Orfeusz énekemben!” S ha Orfeusznak tudja magát, akkor annak is, aki a poklot is megjárta:

. . . Föltámasztó hitem lángol

ujjaimban, emberföltámadás virágdalaimban, világföltámadás boldog énekemben. A Világegyetem-Hárfa az ölemben. Szívemhez szorítom Emberiség-Hárfám, pengetem ujjammal Világlét Világfám. Orfeusz-kezemben, Orfeusz-hitemben zenél az a hárfa Isten-teljesebben. Halljátok, ti élők? Halljátok, halandók? Halljátok, ti holtak? Halljátok, ti élők? S énekemet hallja csillag, kő, víz, kristály, s énekemet hallja tűz, erő, anyag, tér, s énekemet hallja szervesen és szerves, s énekemet hallja, s dalra-engedelmes a mágnesesség az anyag minden dolga, az elektromosság, gravitáció-hűt, és a bolygók, a holdak, ősi halmazpontok, fénylázadásfelhők, a robbanás-gondok a szétlazuítások, a sűrűsödések, alkotó elemek, héjak, vegyi fények, hallja az elemi részecskék reménye, hallja a bizalom sugárzáscsőnd fénye . . .

Éneknek és énekesének új, utánozhatatlan és megismételhetetlen modellje van itt együtt. Mint ahogy megtalálható a többiben is, mik az utolsó harminc évben megjelentek. Pontosán és meggyőző tömörséggel írja le: „A költőnek az a dolga, hogy a Léttel törődjön!” Természetesen vannak hosszú tirádái is erre a témára (az egyik például így kezdődik: „Az t hiszitek, nem tudom az emberi kint . . .”), hiszen a XX. században írta ezeket a verseket, amelyet egyszerre nevezhet „Rettenőt Kornak” s „Gyönyörűnek” is. Vissza-visszatér arra a kérdésre, hogy mi a költő dolga. Egyik meghatározása szerint ez: „A költőnek meg tudni: mi van a pillanatban. A pillanat mögött miféle tény tenyészik. S meghal-e majd az ember, ha a Mindenség kivérzik.” Szól a költői hitről is: „A költő hite: hogy mindig az lehet, amivé lennie kellett, s mert mi lenne más, mint Ámulás, Hit, Öröm, Szabadság, Gyász, Remény, Szerelem, Rámu-

tatás, Emberbizalom, Bűnbüntetés, Ámulás, Átok, Népében Tisztaság, Tudatos Fölszabadulás, a Természeti Jóság Tudatlámpája, az Emberi Adósság Kifizető Aranypénze, a Természet Egyetlen Irgalomlámpafénye, a Megvalósulás Hatalma.” És mintha a középkori nagy és elragadtatott misztikusok lelkisége reinkarnálódott volna benne (a könyv 143. oldalán ezeknek a misztikusoknak a névsorát is megtaláljuk), eljut a gondolatig, hogy a költő Krisztushoz hasonlatos, a megfeszítetthez, hogy Bia lehetne a XX. századi Betlehem is. Ír egy imádságszerű betétet is versébe:

*Nézz méhed szülőttére, nézz rám Anyám, nézz a Megváltó Emberfiára,
nézz a Mindenség Költőfiára, akit uraddal tettedek a szerelemben,
aki a Mindenség Szívébe néz, a Szerelem Szívébe néz . . .*

S mondja is: Vállán két keresztfa: „Isten és a Világ!”

Előbb azonban megszólaltatta Vörösmarty Mihály utolsó versét, az első sorát módosítva a maga szavaivá teszi: „és mit is akarsz te még szegény, Szegény magyar költő, Mire virradsz te még? Van-e még reménység, Lesz-e még hajnalod? Férfi napjaidban Hányszor álmodoztál, Büszke reményekkel Kényedre játszottál!” De kölcsönöz szöveget Tóth Árpádtól, József Attilától, Radnóti Miklóstól is, hogy maga mögött tudhassa az egész magyar költészetet.

A filozófus-költő sem lép ki abból a varázskörből, amit létezőként maga köré vont: „S mert ember vagyok, költőként cselekszem.” Van erre is meghatározása: „Néztem a Folyamatos Megvalósulás-Csodát, néztem a Folyamatos Létezés-halált, néztem a Történi Időt, az Idővel Történi Anyagot, Teret . . .” Azt is leszögezi, hogy csak a formában látható a dologi jóság, nem az anyagokban, de az alakzatokban, a dologi forma a valóság emberiránya . . . „Három lét-terrénumot” jelölhet meg ezzel kapcsolatban: a paleontológiát a maga „Ősanyagával” és az atomvilágot, ahová modern Orfeuszként az atomreaktorba ő is alászállt, hogy találkozzék a „múltidő-jövőidővel”. S hozzá idézetként a tudós barát Marx György levelét idézza a kvarkokról. De idézi Csányi Vilmosnak *Az evolúció általános elmélete* című könyvét. Harmadikként a magánélet „kis világát”.

Művészete gerince ilyen módon nagyon is konkrét az önéletrajz-eposza sok-sok epizódjában: idillikus a biai gyerekkor sok-sok képe, de tragikus az első feleséggel együttlétük, akinek sorsa a „meghívott halál” volt, s vált a költő „átok-angyalává”. Vers-kódexének a címe is ezt rögzíti, s mi prózaként idézzük:

„Mert mi lehet túl a halálon? Ezt nekem egy halott sem mondta el. Pedig kérdeztem kiabálva. Az akasztottra hajolva, a Csönd szívére állva. De senki sem felelt! Nem szólt a halott. Éjszaka három óra volt. A halottat elvitték meztelenül. A nyomozók is elmentek. Egy rózsabokor tövében megláttam most a halott feketerigót.”

Nem kevés sorban említi ezután a feketerigót. Ekkor lesz a pacsirta mellett a feketerigó a madara az eposzában, a rigó pedig az ő dalmadara!

A választott versépítése a nagy formai készséggel dolgozót mutatja – az Egészben a sok-sok részletet: az egyszer elmondottakat az ismétlődésekkel a hosszú sorokon belüli rímekkel, amelyek (ő époszról beszél!) állandó helyei a szövegnek. Külön vizsgálatot igényelnek ezek a dualista módon összekapcsolt és rímelni kényszerített mondatok. Csak pár példát idézek: „csontfűrész embervállban, ifjúság tél-kabátban”; „Hantai Simonrácsok, ó, fehér kimúlások”; „Hogy milyen is az emberi fajta, mért lángol majd a Mindenség-pajta”; „mindig gyászoló, sose áruló”; „Még nem esett a hó. Mi lett belőled halott feketerigó.” Vagy: „Úgy ment, ahogy a kék csókák járnak dökögve, farral billegetve, majdnem seggre-esve, lépteit próbálva hegyesre nyesve ahogy az öreg kékcsóka jár.” A hasonlatvilága gazdagságának többször is a golyó-kép a jellemzője: „a bomba, a repeszvasdinnye” – olvassuk. De tud emléglyónagyságról is, a szemnek pedig több változatát is leírja. Különösen a légy szem-variációkban dús Juhász Ferencnek ez a verse. Van a nemiségből kibontott hasonlata is: úgy ömlött anyja vére, „hogy előmlött a tómenti vidéken, mint a havi vérzéssel megtisztuló alkonyat”. Erős képei közül hadd idézzünk csak egyet: „sárga a konyha, mint egy őszi kiáltás, mint a lépesméz-szívű őszi sejtelem”. A fénynek pedig fehér a szíromlevele. Folytatva a gyűjtést, rátalálunk arra a képére, hogy a „télnek fehér halálszaga van”, a tavasznak ellenben „boldog spermaforradalma”, végül pedig idézzük a költőre hivatkozó hasonlatot: „A költő úgy nézi a halottakat, mint geológus egy bonyolult követ.”

A kritikusok gondját a nagy vers kinyilatkoztatásokra emlékeztető, de ékeitől megfosztott mondatai hozták, amikor például kijelenti: „Költő reménye nem lehet: Halál!” Vagy: „Ezért ember az ember.” Vagy: „Reméltem, ámultam, éltem.” Vagy: „Itt vagyok. Élek. Ember vagyok.” Mintha a költő a próza gondolatvilágából vetné fel magát a költői magasokba az ilyen, a nagy költeményt sajátosan tagoló mondataival, gyakran egyszavas tömondataival, szembeállítva ezeket a húsz-harminc soros mondatokkal – egyúttal e sajátosan tagoló kijelentéseivel eszmei görbéjét rajzolná fel. Versbe kerül, mi tanításának a lényegét teszi több variációban is:

A rózsát meg kell metszeni. A szőlőt is meg kell metszeni. A verset is meg kell írni, az époszt is meg kell írni. Az asszonyt csókolni kell. Gyereket kell csinálni. A halottat el kell temetni. Amikor sírni kell: sírni. Amikor nevetni: nevetni. Amikor szeretni: szeretni. Az öregnek vigasz kell. Az embernek: reménység. A haldoklónak mosolygás . . .

A *Halott feketerigó* még nem a hetvenöt esztendőös költő versgondolati világának a summája – de legfontosabb verskódexe mindenképpen. Költői üzenetei itt vannak versbe kódolva!